

CÔNG NGHỆ 4.0: GIÁO DỤC NGƯỜI ĐỂ ĐỊNH HƯỚNG XÃ HỘI HAY LẤY THIẾT CHẾ XÃ HỘI ĐỂ ĐỊNH HƯỚNG GIÁO DỤC NGƯỜI?

Lê Huy Bắc

Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

lehuybac@gmail.com

Ngày nhận bài: 19/7/2017; Ngày duyệt đăng: 30/8/2017

TÓM TẮT

Có hai cách để giáo dục con người: Giáo dục theo “thiết chế xã hội” là giáo dục có mục đích trước mắt, hướng tới các mục tiêu đáp ứng nhu cầu lao động của xã hội. Giáo dục kiểu này có nguy cơ cực đoan. Nó rất dễ dàng thiên sang xu hướng lợi ích vật chất. Giáo dục theo “định hướng xã hội” là cách định hướng cuộc sống lâu dài. Điều này không dành cho đám đông mà là cho số ít các tầng lớp tinh hoa. Con người cần tôn trọng cách giáo dục này bởi chỉ có các tầng lớp tinh hoa có thể chịu trách nhiệm về các tổ chức xã hội.

Từ khóa: giáo dục, xã hội

ABSTRACT

Industry 4.0: Educating people for a good social orientation or taking a social institution to guide people education.

There are two ways of educating people. Education of "the device of society" is a purposed education with the goal of meeting the labor demand of society. This education has the risk of extremes, tending to material benefits that never get realized. Education of "social orientation" is an orientation lifestyle which is not for the crowd but for a small number of elites. Education needs honoring because only elites can be held accountable to social organizations.

Keywords: education, social

Xã hội được hình thành từ cá nhân, điều này có nghĩa bản thể cá nhân sẽ là nền tảng cho một xã hội. Nhiều cá nhân tốt thì xã hội sẽ tốt. Nhiều cá nhân xấu thì xã hội sẽ xấu. Về mặt lý thuyết là như vậy, nhưng cơ chế xã hội thì phức tạp hơn nhiều. Chuyện đó không bàn ở đây.

Điều chúng tôi muốn nói đến là định hướng giáo dục người của chúng ta là gì trong thời công nghiệp/công nghệ 4.0. Thời xưa, giáo dục, hay học thức con người hướng đến là “theo gương” Thánh hiền, tức những người đạt đến một chuẩn mực đạo đức và tài năng nào đó mà có giá trị đối với cộng đồng (không loại trừ việc thần tượng hoá). Cách thức giáo dục “noi gương” đó từng tồn tại trong suốt bao nhiêu năm tháng và nó quả rất phù hợp với những xã hội ít có điều kiện đổi thay.

Kể từ khi các cuộc cách mạng công nghiệp nổ ra, bắt đầu từ máy hơi nước đến trí tuệ nhân

tạo ngày nay, Schwab (2016) dựa trên những tiến bộ công nghệ, đã phân chia thành bốn cuộc cách mạng: (1.0) Cơ khí hóa với máy chạy bằng thủy lực và hơi nước; (2.0) Động cơ điện và dây chuyền sản xuất hàng loạt; (3.0) Kỷ nguyên máy tính và tự động hóa; (4.0) Các hệ thống liên kết thế giới thực và ảo trên nền tảng trí tuệ nhân tạo.

Giáo dục “noi gương” và “định hướng xã hội” dường như không thể phù hợp trước những đổi thay công nghệ nhanh chóng của nhân loại. Nền tảng khoa học kỹ thuật đã đặt tiền đề cho những nhận thức giáo dục: Giáo dục một con người trí tuệ nhân văn toàn diện đi trước thời đại hay đào tạo ra những kỹ thuật viên được tiên đoán là chủ nhân của tương lai loài người trong kỷ nguyên trí tuệ nhân tạo.

Với cuộc cách mạng 4.0, mọi triết lý giáo dục cần phải thay đổi để đáp ứng yêu cầu sinh tồn

mới. Như chúng ta đã biết, có một mâu thuẫn vĩnh hằng. Bất cứ một cuộc cách mạng công nghiệp nào cũng đều hướng đến việc giải phóng sức lao động con người. Trong khi đó, con người không ngừng được sinh ra. Những con số sáu tỷ, bảy tỷ người nhanh chóng xuất hiện. Máy móc thay thế càng nhiều thì nạn thất nghiệp càng tăng. Nhớ lại thời Cách mạng tư sản Anh, công nhân đập phá máy móc vì cho rằng đó là nguyên nhân dẫn đến thất nghiệp và đói ăn của họ. Ngày nay, tình trạng đó sẽ lại diễn ra theo cấp số nhân một khi công nghệ thực-ảo, tự động hoá thực sự can thiệp sâu hơn vào đời sống con người.

Máy móc sẽ thay thế con người trên nhiều phương diện. Vậy thì giáo dục sẽ cần xác lập những nguyên tắc nào cho phù hợp. Nếu nhấn mạnh đến triết lý đào tạo nhân lực đáp ứng nền công nghiệp 4.0 thì tức là chúng ta đang nghiêng sang phía tiếp tục tạo nên những robot người ở cấp độ tinh vi hơn so với thời công nghiệp 3.0. Những nếu ta không làm chủ được công nghệ thì đất nước sẽ lạc hậu và chúng ta sẽ làm nô lệ cho những quốc gia nắm công nghệ.

Đã từ lâu, khao khát hiểu biết và sáng tạo là động lực để con người tồn tại. Nhưng một khối lượng các thành tựu khoa học khổng lồ xuất hiện ngày một khổng lồ hơn đã khiến không ít người lo sợ, và đặc biệt, nhân danh sự bình yên hay tiến bộ của một cộng đồng mà người ta sẵn sàng xâm hại hay huỷ diệt một cộng đồng khác. Cái nhìn này có mặt tích cực là tạo động lực cạnh tranh để tiến bộ, nhưng mặt khác lại là nền tảng của sự huỷ diệt văn minh. Con khủng hoảng môi sinh đã đến mức báo động mạnh. Nếu bây giờ chỉ cần Nga hay Hoa Kỳ khởi động chiến tranh hạt nhân thì chắc chắn toàn bộ sự sống trên quả đất sẽ tiêu vong.

Thêm nữa, niềm tự hào và cơn cuồng khát “trí tuệ nhân tạo” (AI) đang dần khiến con người sản sinh ra một giống loại có nguy cơ thay thế loài người trên trái đất. Stephen Hawking đã cảnh báo điều này. Ông cho rằng một khi những cỗ máy có thể tự xử lý những trở ngại và có khả năng sinh sản thì con người với những hạn chế sinh học của mình không thể nào cạnh tranh nổi và rất có thể bị xóa sổ.

Quả là tiến thoái lưỡng nan. Đẩy mạnh công

nghệ thì dễ đào tạo ra nhiều robot người, không đẩy mạnh thì tụt hậu. Mô hình nào tối ưu cho giáo dục? Thách thức quả không nhỏ, khi mà, tiên đoán sẽ có khoảng 50 % nghề hiện đang tồn tại sẽ biến mất sau 10 năm nữa?

Nguyên tắc là cần xác định *tính đúng mực*. Mọi cực đoan sẽ dẫn đến thảm họa. Cái mà ta gọi là robot người có nguyên nhân từ những đam mê vật chất và tính thực dụng thái quá. Cách đây không lâu, John Dewey (1859-1952) được ngợi ca như thiên tài trong việc xác định giáo dục là “hàng hóa” theo quan điểm thực dụng của ông, thì ngày nay không ít người mĩa mai cái triết lý từng được xem là khai sáng một thời. Quả thật, do chạy theo tính thực dụng mà mọi hành động của con người đều được tính toán sát sao để đạt được nhiều hiệu quả nhất. Con người trong guồng quay vật chất đã tự ném mình vào cõi kim tiền, suốt ngày chỉ biết chúm mũi vào tiền, lợi nhuận và quyền lực đến mức bỏ phí đi rất nhiều điều tốt đẹp trên đời.

Ba vấn đề lớn mà con người đối mặt hiện nay là *biến đổi khí hậu, gia tăng dân số và khủng hoảng năng lượng*. Cả ba vấn đề này đều là thách thức lớn đối với giáo dục. Trong thời buổi mà lợi nhuận vật chất được xem là tối thượng và sự thoả mãn vật chất được xem là tiêu chí “quý tộc” hàng đầu thì số đông con người ta đòi hỏi một nền giáo dục “hiệu quả tức thì”. Không phải vô cớ mà câu hỏi “học để làm gì?” được nhiều trường đại học, thậm chí là cả Liên hiệp quốc nêu lên như một tiêu chí hành động. Một khi “tính mục đích” ngự trị thì con người và cả giáo dục đều phải “toan tính”. Mọi hành động đều không có chỗ thừa cho “vô ích”, mọi hành vi con người đều phải “có nghĩa”. Điều đó đồng nghĩa với việc tính mục đích ngày càng được đề cao đến mức tự nó sẽ huỷ hoại đi mục đích của chính nó.

Con người sống cần hài hoà giữa lao động và thưởng ngoạn thành quả. Trước khi có cách mạng công nghệ, cuộc sống con người luôn tồn tại nhiều khoảng thời gian dư thừa, “vô mục đích”. Có người ngồi câu cá cả ngày chỉ để thưởng thức việc câu cá. Có người đọc sách cả ngày chỉ vì đam mê sách. Có người du ngoạn cả mấy tháng trời chỉ vì thích du ngoạn. Có người

thích đi tu, ăn chay, tránh xa cám dỗ vật chất, chỉ vì họ tin việc làm của họ sẽ cứu rỗi loài người... Tất cả những hành động đó ắt hẳn đều là “vô ích” trong mắt con người thời kỹ nghệ. Nhưng họ đâu có hiểu rằng chính nhờ những “cái vô ích” đó mà con người mới có thể tồn tại đến ngày nay. Trong khi đó, cứ mãi mê kiếm tiền và tàn hại môi sinh vì những mục đích thiên cận, con người sẽ đánh mất đi bao điều quý giá mà đến khi chết họ đâu đã được hưởng đâu chỉ là chút hạnh phúc thực sự nào ngoài việc ngắm số tiền mình ky cốp được rồi mang cả sự hải lòng khôn khổ đó sang thế giới bên kia. Rõ ràng, vật chất không phải là thước đo chuẩn cho hạnh phúc người. Trước cách mạng công nghệ, loài người sống trong thế giới ngưỡng mộ tinh thần. Đương nhiên, nếu chẳng có gì ăn để tồn tại thì mọi giá trị tinh thần cũng đều bị phá sản. Nhưng khi đó, con người dễ hải lòng với sự *không dư thừa vật chất* (nên mới có ngày Chúa nhật), để sống trọn với *những giá trị tinh thần*. Thế rồi đã có cuộc cách mạng lật đổ giá trị nỏ ra. Các thành tựu công nghệ là nền tảng cho sự soán ngôi đó. Thế giới thực dụng vật chất xuất hiện, để rồi con người cứ hùng hục đuổi theo cho đến lúc tàn hại nhiều thứ cao quý. Nhiều giá trị tinh thần phai tàn. Kê lăm tiền, nhiều chức vị là giá trị...

Nhưng con người không thể không lao động, cho dù thành quả lao động của họ chỉ để cho người khác thụ hưởng. Vậy giáo dục sẽ chọn hướng nào? Đào tạo ra con người mệt mỏi lao động hay tạo lập những kẻ ăn không ngồi rồi, chỉ biết “tự sướng” bỏ mặc cho cuộc sống cứ hoài trôi đi. Không thể có một xã hội tiên tiến phi công nghệ, cũng như sẽ không có một xã hội hạnh phúc khi công nghệ lấn chiếm hết mọi khoảng khắc “vô ưu” của con người. Sự tồn tại hai mô hình giáo dục “vì thiết chế” và “vì định hướng xã hội” luôn đặt ra sự cân nhắc cho những nhà giáo dục hiện đại. Họ nên chọn lối nào?

Giáo dục “vì thiết chế xã hội” là giáo dục có mục đích, hướng đến mục tiêu đáp ứng nhu cầu lao động của xã hội. Đây là cách giáo dục tồn tại nhiều nguy cơ cực đoan, dễ xui con người mù quáng “nhào dō” những lợi ích vật chất mà chẳng bao giờ chán. Lối giáo dục này hiện đang được cả thế giới cuồng công nghệ và ích kỷ tôn

thờ.

Giáo dục “định hướng xã hội” là lối giáo dục lý tưởng. Lối này không dành cho số đông mà chỉ là số ít những phần tử tinh hoa. Nhân loại cần tôn vinh hướng này vì chỉ có giới tinh hoa mới có thể chịu trách nhiệm trước tiến bộ xã hội. Đám cận bã, nguy thay lại là số đông, chỉ biết lợi ích trước mắt và sẵn sàng dẫn dắt nhân loại vào cửa tử, nếu chúng có cơ hội lên ngôi.

Cứ theo lập luận này, thì mức báo động về tồn vong của con người đang cao vì hiện tại, nhân loại phần đông đang bị cuốn vào mô hình sản phẩm giáo dục “vì thiết chế”. Khắp nơi công xưởng mọc lên mà không đếm xỉa gì đến thảm họa môi trường hay khánh kiệt môi sinh... Nhưng nhân loại tồn tại không dễ bị hay tự huỷ diệt. Nền văn minh nhân loại sẽ luôn có sự điều tiết để thích ứng. Con người không chỉ biết sử dụng trí tuệ và khoa học để tiến lên mà còn biết dùng cảm xúc, tình cảm như thước đo cuối của chặng đường nhân sinh. Vậy nên cần phải có *giáo dục vì định hướng xã hội*. Muôn đời, nhân loại đều được dẫn dắt bởi “một ai đó”. Cần phải có một nền giáo dục “tự sướng”, nền giáo dục sản sinh những người “không vụ lợi”, những người biết kiếp nhân sinh vô cùng ngắn ngủi, những người biết “cái danh” hay lòng tự trọng của họ cao quý gấp vạn lần tiền của, chức tước hay đền đài miếu mạo. Họ biết thành quả lao động của họ sẽ đến sau nhiều năm tháng nữa và họ đủ kiên nhẫn để chờ đợi, để hi sinh, để hoài mong một cái kết tốt đẹp cho bất kỳ ai, ngoài họ.

Cần thiết để chia giáo dục ra hai loại đó, hoặc khác đi là phải kết hợp cả hai trong một định hướng. Một mặt ta có thể đào tạo ra những “robot” để đáp ứng những nhu cầu robot cho các thiết chế hiện tồn, mặt khác, nhân loại cần tạo ra những cuộc cách mạng nhân văn thông qua giáo dục “dẫn dắt”, đào tạo những nhân tài để điều khiển những robot người kia chống lại thế giới “robot công nghệ” nhằm duy trì nòi giống người.

Vậy nên, để duy trì xã hội và cải thiện nó, nhiệm vụ tối thượng trong hành động người vừa là khai sinh công nghệ nhưng vừa là chế ngự nó. Nếu không thì chẳng mấy chốc con người sẽ trở thành nạn nhân của chính sản phẩm công nghệ mình làm ra. Một nền giáo dục hướng đến *năng*

lực công nghệ sẽ là cực đoan và gây nguy hại nếu không chú ý đến giáo dục *năng lực người* một cách thiết thực và bền lâu.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Derrida, J. (1967). *Of Grammatology*. Translated by Spivak, G. C. (1976), Baltimore và London, Johns Hopkins University Press.
- Tùng Đình (tổng hợp) (2017). *Nga thử thành công động cơ 1.000 km/s, cơ hội tới hệ mặt trời cách 40 năm ánh sáng mới phát hiện?*. Tham khảo tại: <http://vtc.vn> [Truy cập vào ngày 10 tháng 7 năm 2017].
- Schwab, K. (2016). *The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond*. Available from: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond/> [Accessed 14th May 2017].
- Srikanth, K. M. (2017). *What is Industry 4.0?*. Available from: <http://www.techieexpert.com> [Accessed 16th May 2017].